

УДК 364.4

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ У ПЕДАГОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ЯНУША КОРЧАКА

М. Ю. Богомолова

*Кафедра педагогіки, психології й освітнього менеджменту
Херсонський державний університет
e.mail: bogomolova-77777@mail.ru*

У статті розглядаються погляди польського педагога Януша Корчака щодо здійснення соціального захисту дітей в умовах притулку для сиріт. Висвітлено основні характерні особливості педагогічної концепції та подано складники її ефективної виховної дії задля забезпечення соціального захисту дітей.

Ключові слова: соціальний захист дітей, виховання, притулок для сиріт, педагогічна концепція, система стимулів самовиховання, “суд без покарань”.

В умовах сучасного українського суспільства постає необхідність в ефективних різноманітних концепціях виховання особистості дитини. Виховна ситуація, що склалася в кінці ХІХ – початку ХХІ століть переконує у доцільності таких концепцій, особливість яких полягає в адекватному доборі педагогічного інструментарію, заснованого на принципах гуманізму, толерантності, поваги та любові до особистості дитини. У цьому контексті варто звернутися й розглянути педагогічну концепцію Я. Корчака, який запропонував просту, на перший погляд, істину – любити дітей.

Януш Корчак (Генрік Гольдшміт) належить до тих видатних педагогів, які цілеспрямовано переймалися однією з найскладніших сфер – правами дитини. Він заговорив про права дитини задовго до того, як ООН прийняла декларацію про права дітей [1, с. 23].

Я. Корчак написав понад 20 книг, вкладаючи в них свій досвід лікаря і педагога: “Коли я знову стану маленьким”, “Слава”, “Банкрутство малого Джека”, “Кайтусь-чарівник”, “Літо в селі”, “Щоденник”, наукові праці “Право дитини на пошану”, “Жартівлива педагогіка”. А ідеї його головних праць - “Король Матіуш перший”, “Король Матіуш на безлюдному острові”, “Як любити дітей” та “Право дитини на повагу” актуальні й сьогодні, хоча і були написані ще на початку минулого століття.

В українській педагогічній думці напрацьовано чимало самобутніх концепцій виховання дитини, що використовуються в сучасній виховній практиці, а саме інтелектуально- педагогічна спадщина Г. Сковороди, М. Драгоманова, М. Грушевського, А. Макаренка, В. Сухомлинського та інших, які доволі систематично переймалися питанням дотримання прав дитини шляхом ствердження гуманних загальнодемократичних засад виховного процесу. Серед сучасних науковців доцільно виділити О. Адаменко, Л. Березівську, Л. Ваховського, Н. Побірченко, О. Сухомлинську, В. Федяєву, С. Харченка, які наголошують на тому, що основа виховання дитини має ґрунтуватися на любові, духовності, взаємній довірі.

Метою статті є розкриття поглядів Януша Корчака на дотримання та забезпечення прав та інтересів дітей з метою застосування його досвіду в сучасній навчально-виховній практиці.

Педагогічним кредо Януша Корчака було – любов до дітей, повага до особистості дитини, тендітне ставлення до її серця. Своєю основною педагогічною ідеєю він уважав пошук прихованих зв'язків між вихованням дітей і нашим майбутнім, між дитинством і зрілим віком. Видатний мислитель вчив ніколи не нехтувати повсякденними дрібними справами, незначними зусиллями волі і розуму, вчив прощати [3].

У контексті нашого дослідження вважаємо за необхідне виділити три стадії духовного розвитку за Я. Корчаком: набуття віри, усвідомлення батьківщини, виховання любові до людини. Не можна не погодитися з

думкою вченого про те, що якщо кожна людина пройде в своєму житті означені стадії – їй відкриється шлях до кращого суспільного ладу.

Необхідно зазначити, що педагог ніколи не намагався створити закінчену теорію розвитку дитини. Він діяв в плані здійснення виховних ідеалів, розкриваючи і затверджуючи в дітях можливості саморозвитку, закладені в них природою.

Що ж стосується визначення педагогом поняття “дитячого колективу”, необхідно зазначити, що він високо цинив колектив, але як результат самодіяльної творчості особистостей. Він зазначав, що особистості створюють колектив, а колектив виховує особистості, які перетворюють вигляд колективу. Колектив повинен бути вільним, творчим, духовно об'єднаним, не насильницьким. Колектив – спосіб виховання у дитини почуття любові і співчуття [1, с. 67].

Я. Корчак не створював системи, але створював певні ідеї, які не визнавали догм. Основний зміст його вчення – виховання без краси, без любові є мертвим і за всієї своєї науковості, позбавленим перспектив. Він відмовлявся ділити дітей на категорії, бо виникала “стіна”, яка заважала спілкуванню. Своїми методами Корчак випередив епоху, в якій жив. Він вважав, що соціалізм – це масовість, де кількість не переходить в якість і не приносить користі в даному випадку.

У своїх працях він рідко використовує слово “діти”, а частіше “дитина” – підкреслюючи саме індивідуальне виховання дитини. До всіх дітей без виключення підходив зі своєю педагогікою любові і співчуття. Педагог підмічав у дитини найменші схильності, і дійшов висновку, що виховання – це процес постійного пізнання дитини і розвитку її природних здібностей.

Свою педагогічну діяльність Корчак почав в дитячих літніх таборах, де пізнав, за його словами, “азбуку виховної роботи”. У 1911 р. очолив створений для єврейських дітей “Будинок сиріт”, який став його домівкою. У себе в притулку ввів дитяче самоврядування, як метод педагогічного впливу на кожну дитину, пробудження її суспільної активності. Я. Корчак навчав

терпінню; вчив дітей підкоряти собі свої почуття. Основою моральної дисципліни вважав сім'ю, вчителя, суспільство. Стверджував, що кожна з них готує до наступної, а результат залежить від попередніх обставин. Поважав право дитини на власну думку і навіть на протест [3].

У притулку Я. Корчака діти виховували дітей, вчинки оцінювалися однолітками: “Дитячий суд – Суд без покарань”. “Якщо хтось провинився, краще за все його пробачити. Якщо він винний, то за незнанням, а коли дізнається чому винний, то не повторить такого. А як повторить, то тому, що відразу важко виправитися” Повчання тільки заважає, треба терпляче чекати. Дитина те терпить примусу, у покаранні дитини – корінь зла [8, с. 45]!

Справедливою є його думка про те, що вихователям не достає пізнавального відношення до дітей. Вважав, що у поганої дитини є право залишитися собою. Діти довіряли Я. Корчаку більше ніж іншим, він вірив в їхню відвертість, вчив, що щаслива людина любить оточуючих, а нещаслива звинувачує у своїх невдачах інших.

Педагогічні погляди Корчака формувалися під впливом багаторічних досліджень і досвіду спілкування з дітьми. Він застерігав від неправильного розуміння природи дитини. Дорослі часто неуважні до неї, вважаючи, що в дитини ще все попереду. Вони не проникають у багатогранність її життя і ті прості радощі, які легко їй можна дати

У своїх поглядах вчений засуджував лінію поведінки багатьох батьків і педагогів у ставленні до дітей: критикувати, не дозволяти, наглядати, “стояти на сторожі інтересів дитини”, адже вона сама “не знає”, скільки їй їсти, пити, спати, прогулюватись, грати. Він помічав, що дорослі дуже часто у взаєминах з дітьми бояться доброти, вважаючи, що від дружнього спілкування діти стають нахабними і відповідають недисциплінованістю [6, с. 32]. Я. Корчак переконував, що дитина – істота розумна, добре знає потреби і складнощі свого життя, а дитячий вік довгі важкі роки в житті людини, коли їй потрібні від дорослих тактовна домовленість, віра в досвід, співробітництво і спільне життя. Він закликав поважати незнання дитини, її сьогодення, розвиток та

почуття. Приділяв увагу вивченню дитини, вважаючи це необхідним у виховній роботі.

Отже, Я. Корчак запровадив “педагогіку доброти”. Він уважав, що дітей треба вивчати як відмінну, але не більш слабку і бідну організацію. “Нема дітей, є люди” [7, с. 39], – переконував польський вихователь.

Відповідно до визначеної мети статті детальніше проаналізуємо погляди Я. Корчака на дотримання та забезпечення прав та інтересів дітей.

Ми поділяємо думку науковця Е. Мачульської про те, що у широкому сенсі під соціальним захистом дітей розуміють діяльність держави, спрямовану на забезпечення процесу формування і розвитку повноцінної особистості, виявлення і нейтралізацію негативних чинників, які впливають на особистість, створення умов для самовизначення й утвердження в житті [5, с. 87].

Соціальний захист дітей у педагогіці Я. Корчака отримав своє втілення в його “Будинку сиріт”, згодом в “Нашому домі”. Тут педагог перш за все спостерігав, аналізував поведінку груп дітей і окремої дитини в різних місцях та ситуаціях. Виходячи з власних спостережень, здійснював діагностику і конкретну виховну діяльність. У своїх книгах Я. Корчак навів переконливі приклади ефективності такої роботи, а також збирання різноманітної документації, статистичних матеріалів, медичних показників, тощо. Архів сирітського притулку “Наш будинок” (50 дітей) за 7 років нараховував: 195 зошитів стінгазети будинку і документів, 41 зошит протоколів, 227 засідань Ради самоврядування, 14 000 подяк, понад 100 зошитів з різними описами, розповідями, спогадами дітей, сотні малюнків, діаграм, тощо. Спираючись на 34 блокноти записів про сплячих дітей, він збирався написати книгу про ночі в сирітському притулку і взагалі про сон дітей [4, с. 89].

У “Будинку сиріт” існувало дитяче самоврядування. Воно мало цікавий досвід: “Дошка оголошень” з повідомленнями, попередженнями, проханнями і звітами; “Поштова скринька” для листування вихованців з педагогами і один з одним; “Дитячий суд”, який спонукав дітей задуматись, самокритично

ставитись до себе, краще розуміти друзів тощо. Саме “Дитячий суд”, елементи його організації, став гарним прикладом побудови та здійснення системи соціального захисту дітей в Україні. У суду був свій “Кодекс” – продумана система ведення справ, діти могли жалітися не тільки один на одного, але і на персонал вихователів. І хоч, як правило, “трибунал” виносив тільки два вироки – “Виправдати” або “Пробачити”, враження від нього залишались глибокими. Органами дитячого самоврядування були “Рада” та “Сейм”, які сприяли тому, щоб правила поведінки дітей відповідали їхній моральній свідомості, проходили через призму дитячої справедливості.

Товариський суд – “Дитячий суд” Я. Корчака був судом без покарань. До суду можна було звернутися у будь-який час. У залі суду висіла дошка і дитині достатньо було лише написати на ній своє ім`я, прізвище, коротко викласти суть скарги і в той же день вихователі вислуховували її і все заносили до “Книги показань”. Потім запрошували відповідача та свідків. Суд проводив щотижневі засідання. Кожного разу проводились вибори суддів. Обирали зазвичай тих, хто впродовж тижня до суду не залучався. Потрібно було обирати п’ять суддів. Секретарем був вихователь. Секретар не судив. Він лише збирав покази та вів протокол. Довгий час секретарем був сам Корчак. Він дуже цінував цю роботу. “На одному такому засіданні я дізнаюся про дітей більше, ніж за цілий місяць спілкування з ними”, – зазначав видатний педагог [2, с. 312].

Таким чином, у межах однієї статті досить важко донести всю повноту того неоціненного вкладу, який вніс Я. Корчак у становлення системи соціального захисту дітей. В організації різнобічної діяльності немало підказали видатному педагогу й самі діти. Він уважав, що навчався в них, йшов за ними, але найбільше за все – любив їх.

Отже, підсумовуючи все вищевикладене, можна констатувати, що педагогічні ідеї Януша Корчака і сьогодні є дуже актуальними. Його методи виховання, які спрямовані на виховання повноцінної особистості, на виявлення і розвиток вроджених талантів дитини, на становлення дитини, як

повноцінної, соціально-активної одиниці, мають застосовуватися і застосовуються сьогодні. Він не уявляв собі виховання без любові до дитини, без уважного і тендітного ставлення до неї, до її душі.

Не можна не відмітити ту увагу, яку Я. Корчак приділяв значенню колективу у вихованні та важливість самостійності дітей, яку їм допомагав виховувати колектив, але за умови самоуправління в цьому колективі. Ідею педагога щодо створення “Суду без покарань” сьогодні вважають досить таки перспективною, такою, яка діє і дає дуже вагомні результати.

Стаття не претендує на всебічний і вичерпний аналіз багатогранного питання соціального захисту дітей у педагогічній концепції Януша Корчака. Подальшої розробки потребують питання дослідження процесу формування прав та свобод дітей у суспільстві, необхідних для здійснення їхнього соціального захисту.

Література:

1. Когнов В.Ф. Януш Корчак: книга для учителя [Текст] / В.Ф. Когнов. – М.: Просвещение, 1991. – 324 с.
2. Корчак Януш. Избранные педагогические произведения [Текст] /Пер. с пол. К.Э.Сенкевич; Сост. и авт. примеч. Е.С.Рубенчик; Под. ред. и предисл. М.Ф.Шабаевой; [Послесл. И.Неверли] / Януш Корчак. – М.: Просвещение, 1966. – 470 с.
3. Корчак Януш. Как любить ребёнка // Lib.ru: Библиотека Максима Мошкова – Режим доступа: <#"justify">.
4. Корчак Я. Правила життя [Текст] / Я. Корчак. – К.: “Молодь”, 1989. – 468 с.
5. Кравець В. П. Зарубіжна школа і педагогіка ХХ ст. [Текст] / В.П. Кравець. – Тернопіль: “Наука”, 1996. – 290 с.
6. Макаренко А. С. Книга для батьків [Текст] / А.С. Макаренко. – К.: Радянська школа, 1980. – 327 с.

7. Мешко О. І., Янкович О. І., Мешко Г. М. Короткий виклад курсу “Історія зарубіжної школи і педагогіки”: Навчально-методичний посібник [Текст] / О.І. Мешко, О.І. Янкович, Г.М. Мешко. – Тернопіль: ТДПУ, 1998. – 82 с.
8. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка [Текст] / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1978. – 263 с.

SOCIAL PROTECTION OF CHILDREN, THE PEDAGOGICAL CONCEPTS OF JANUSZ KORCZAK

M. Bogomolova

*Department of pedagogy, psychology and educational management
Kherson State University
e.mail: bogomolova-77777@mail.ru*

The article discusses the views of the Polish educator Janusz Korczak for the implementation of the social protection of children in the orphanage. Highlight the main characteristics of the pedagogical concept and presented the components of effective educational actions to ensure social protection of children.

Key words: social protection of children, education, orphanage, pedagogical concept, the system of incentives of self-education, "the court without punishment".